INSEWWU L-IZBALJI TAGHNA

Ta' Brother Amedy

IN-NIES tassew kbar li qatt dehru fid-dinja huma l-qaddisin, għax biex wieħed ikun jistħoqqlu jissejjaħ kbir għandu jieħu suret Kristu, li hu l-akbar bniedem, l-ewlieni, il-waħdieni.

L-ewwelnett inħarsu lejn Sidna Ġesù Kristu nnifsu: Ġesù kien jitkellem biss b'ilsien il-ġens Lhudi, li f'dak iż-żmien kien l-Aramajk. Għad li Iben-il-Bniedem kien jiġbor fih kull għerf u kull tagħlim, Hu qatt ma wera l-iċken tkasbir lejn Ilsienu, Hu qatt ma ċaħdu. Jekk il-Grieg u l-Latin kienu l-ilsna ta' ġnus miżmumin bħala ċ-ċivilizzaturi tad-dinja, Ġesù qatt ma żżattat billi nqeda bil-Grieg jew bil-Latin. Hu tkellem biss bl-Aramajk li fi żmienu kien l-ilsien mitkellem fil-Palestina.

Jekk inqalibu l-Evanġelju Mqaddes nintebhu, li l-egħdewwa ta' Ġesù għajruh u saħansitra xlewh li kien xewwiexi, ħajjen, imxajtan. Qatt ħadd imma ma liemu li xaqleb mar-Rumani, li ħabb u tkellem ilsienhom. Ġesù ma deherlux li lsien ir-Rumani kien isbaħ, ogħna u ogħla minn ilsienu, għax bħala bniedem-Alla kien jifhem biżżejjed li kull ilsien għandu ġmielu, kull ilsien hu nobbli, għax l-ilsna kollha huma ħlejjaq t'Alla.

Mela nħobbuh il-Malti. Ma ngħidux li ilsna oħra huma isbaħ minnu... li l-Malti hu fqajjar, dgħajjef, ruħu fi snienu... għax l-ewwelnett mhux minnu u t-tieni, għax li kieku Ġesù twieled fostna, kien żgur u bla dubbju ta' xejn, jitkellem biss u dejjem bil-Malti.

Tafu x'għandu l-Malti kontrieh? Haġa waħda biss: li min missu għenu meta ħasel igħejja, ilibbsu u jżejnu meta beda jiftaqar, aktar issokta taħ id-daqqa tal-mewt, kasbru u rmieh. Ġesù qatt ma għamel praspar bħal dawn lill-poplu tiegħu, għax Hu ġie fost ħutu biex igħallimhom u mhux le biex jurihom kemm kien jaf!

Nisimgħu għaldaqstant minn twissijiet Dun Karm, l-akbar poeta tagħna, li b'qalbu mnikkta quddiem ħajnet l-egħdewwa tal-Malti jmur itenni:

"Għaliex immela tiċħad, Malti ħija
lil dan l-ilsien li bih int Malti sewwa?

Hobo, jekk jiswewlek, l-ilsna barranija
Iżda le tbarri lil min hu ta' ġewwa."

Mingħajr ma nagħmel l-ebda kumment sa nġib biċċa mill-Ewwel Epistola ta' l-Appostlu Missierna San Pawl lill-Korinti meħuda mit-Taqsima XIV. L-Appostlu qalbieni tal-ġnus jurina hekk fiċ-ċar kif kien jifhimha hu l-kwistjoni ta' l-ilsien u kif għandna nifhmuha aħna, li jkun għajb għalija jekk fl-aħħar inżid il-fehma dgħajfa tiegħi.

San Pawl ikellem lill-Korinti fuq għotjiet Ruħ-il-Qodos u jsemmi d-don tal-ħbir u dak ta' l-ilsna: "Imxu, jissokta l-Appostlu, imxu fi triq l-imħabba, kunu mħeġġin għall-għotjiet ir-ruħ, imma l-aktar li intom tħabbru (ġrajjiet li għad jiġu). Għax dak li jitkellem b'ilsien (li ma jinftiehemx) ma jkellimx lill-bnedmin, iżda 'l Alla, għax l-ebda bniedem ma jifhmu. U dan, għad li b'Ruħ-il-Qdusija, ixandar ħwejjeġ mostura, imqar għodod bla ħajja li jagħtu xi ħsejjes, bħal ma huma l-fifra u l-arpa: għax jekk kull waħda ma tingħarafx minn leħinha, kif wieħed ikun jaf xinhi ddoqq il-fifra jew l-arpa? Għax jekk it-trumbetta tagħti leħen imgerfex, min ihejji ruħu għat-taqbida? L-istess ħaġa intom, jekk ma titkellmux b'ilsien li jinftiehem, kif wieħed ikun jaf xi tridu tgħidu. Għax intom tkunu qed titkellmu fl-arja. Hemm bosta għamliet ta' ilsna fid-dinja, u l-ebda wieħed mhu bla leħen. Mela jekk jien ma nagħrafx is-setgħa tal-leħen, jien inkun qisni barrani għal dak li miegħu nitkellem u dak li jkellimni jkun daqstant ieħor barrani għalija..." U sewwa sew dan li ġralna f'Malta Maltija!

Li kieku niflu ħajjet il-qaddisin insibu l-istess xeħta lejn ilsien arthom: Il-qassis M. Hamon li kiteb fit-tul il-ħajja ta' San Franġisk De Sales imur itarrfilna fuqu dan li ġej dwar l-ilsien: "Franġisk kien tal-fehma sa minn żgħożitu, li kull tfajjel jiħtieġlu jitħarreġ fil-letteratura ta' artu, jekk irid, meta jsir raġel, jagħmel il-ġid lil pajjiżu. Għaldaqshekk San Franġisk kien iħobb joqgħod għat-tagħlim iitu mogħti mill-kittieba ta' żmienu li sawru l-letteratura franċiża. Dal-qaddis, jissokta Hamon, qatt ma stmerr l-ilsien Latin u għad li fih lemaħ l-akbar tfixkil fir-rebħa tal-Franċiż, hu kien jitkellmu bil-ħeffa u jiktbu bis-sengħa; biss il-fehma qawwija tiegħu kienet li 'l quddiem, il-kittieba u l-predikaturi franċiżi kellhom ixandru l-kelma t'Alla bil-Franċiż, jekk tabilħaqq riedu jiswew ta' ġid lill-erwieħ..." Id-dinja kif iddur taf x'benna franċiża ħarġet minn taħt il-pinna

għaslija tad-De Sales, u kenmu biddel erwieħ bil-prietki ħelwin u għorrief tiegħu.

Dan l-istenbiħ, dan il-qawmien fil-letteratura franċiża beda, nistgħu ngħidu, ma' żerniq is-seklu sittax. Fis-seklu sbatax u dak ta' warajh it-taqbida kienet għadha fl-eqqel tagħha, għax il-Latin fi Franza kien laħaq xenxel għeruq qawwija. Fl-1651 deher qaddis ieħor li bil-metodi tiegħu, bl-iskejjel li fetaħ, bil-kotba li ħareġ u bil-kelma li xandar, lill-Latin f'pajjiżu tah id-daqqa tal-mewt. Dal-qaddis kien San Ġwann Battista de La Salle, li ġie maħtur patrun ta' ħafna xrieki tal-Malti, sewwa sew imħabba dil-ġlieda qalbenija, li hu beda u fiha sseddaq sa ma kiseb rebħa għal dejjem.

Li kieku kellna nistħarrġu ġrajjiet artijiet oħra niltaqgħu ma' qaddisin qlubin li ħaqquha bis-sħiħ għal ilsien arthom : San Ċirillu u Metodju, l-appostli tal-Bohemja, għad li mhux wild dal-pajjiż, ħarrġu liċ-Ċeki, lis-Slovakki u lill-Moravi fil-kitba tqila u mħabbla ta' lsienhom. Dawn it-tlitt ignus, il-lum jagħarfu 'l dawn iż-żewġ qaddisin, mhux biss bħala l-Appostli ta' pajjiżhom, iżda wkoll bħala l-fundaturi tal-letteratura tagħhom.

San Patrizju seta' jikkonverti lill-Irlandiżi f'qasir żmien għax kien jaf b'ilsienhom.

Il-missjunarji, bħal dan l-aħħar qaddis li semmejt, jitkissru fl-ilsna ta' dawk il-ġnus li jixtiequ jirbħu għal Kristu. Lill-appostli tiegħu Ġesù tahom id-don ta' l-ilsna biex jirnexxu f'ħidmithom. X'nixtieq ingħid b'dana kollu? Haġa waħda biss : Li poplu li ġie mrobbi fi lsien Artu, f'ilsienu, ma għandux jiġi mħajjar biex jarmih u jaħtar ieħor barrani... Ma għandux jiġi mistieden, u wisq anqas imġiegħel, jitlob jew igħanni b'ilsien li la jista' jerfagħlu 'l ruħu u lanqas iħeġġiġlu 'l qalbu... Għada bħal din hi ħrafa ! U hawn ukoll naqbel ma' San Pawl, li jmur itenni fl-Epistola ġà msemmija aktar 'il fuq : "Għax jekk jien nitlob b'il-sien (li ma nifhemx) ruħi titlob, imma dehni jibqa' mingħajr frott... kif immela? Nitlob (biss) bir-ruħ, ngħanni wkoll bil-fehma ...Għax jekk inti tbierek bir-ruħ, kif jista' jkun li dak li ma jif-hmekx iwieġeb "Amen" (Hekk ikun) għall-barka tiegħek meta hu ma jifhimx x'inti tgħid... Nizzikajr 'l Alla, jissokta l-Appostlu tal-Ġnus, li jien imħarreġ fl-ilsna tagħkom kollha, imma fil-knisja aħjar ingħid ħames kelmiet b'dehni, milli għaxart elef kelma b'ilsien (li ma jinftehemx)."

M'hawnx Malti fuq Gżiritna li ma jħobbx 'il-Madonna. Halli mela naraw flimkien kif ġiebet ruħha Hi dwar din il-kwistjoni? F'kelma waħda, Hi fehmitha bħal Binha Ġesù. Xhieda ta' dan huma d-dehriet tagħha fid-dinja. Meta dehret f'Pariġi lil Katerina Labouré, il-Madonna kellmitha bil-Franċiż, b'dan l-istess ilsien hi kellmet 'it-tfal Massmu u Melanja fuq il-għoljiet ta' La Salette, u bil-Franċiż kitbet f'nofs ta' sema aħbarijiet tajba liċ-ċkejknin li rawha f'Pontmain. Meta dehret fl-Italja tkellmet bit-Taljan, fil-Portugall bil-Portugiż, u li kieku Hi tidher lil xi gabillott Malti, ma naħsibx li sejra tkellmu għajr b'ilsien art twelidu!

Meta Ommna tas-sema ġġibilna xi messaġġi minn għand Alla trid li tfiehem u tiftiehem. Araw kemm hu hekk: Bernadetta Soubirous ma kenitx taf ħlief bid-djalett tal-Pirinej, taħlita ta' Franċiż u ta' Spanjol. Għaldaqshekk, il-Madonna la kellmitha b'ħaġa u lanqas b'oħra. Hi kellmitha bid-djalett tagħha, bil-"patois" kif igħidu l-Franċiżi. Lilha kixfet l-ogħla ħwejjeġ mostura, lilha farrġet, għallmet u amret bil-"patois", lilha, b'dan l-istess ilsien, fost hena u għaxqa li jsaħħru, tarrfitilha isimha... U mbagħad nġu Malta u nsibu d-dinja ta' taħt fuq!

Jekk Dante Alighieri, Chaucer u Montaigne li tant għożżew ilsienhom ma swewx lil xi wħud minn ħutna ta' dawl biex juruhom u jfehmuhom xi jsarraf l-ilsien li tana l-Hallieq, jalla, għallanqas, imġibet Kristu u Ommu u l-qaddisin tiegħu tiftaħ għajnejn dawk kollha li s'issa kienu u għadhom ta' xkiel lill-Malti.

Tabilħaqq, il-ġlieda għar-rebħa ta' Lsienna għadha sejra u aktar ma tmur qed issir eqqel u eħrex. Jekk sal-bieraħ it-Taljan kien għall-Malti t-tehdida ta' kull waqt, il-lum minn naħiet li qatt ma bsarna bihom, tiela' sħab ikreh, li bil-qajla l-qajla qed igħatti x-xefaq dawwali tas-sema kaħlani ta' l-Ilsien Malti, u għaldaqshekk bil-wisq nibża' li wara li Lsienna ħeles mill-qattara sejjer issa jeħel fil-miżieb.

Milli jgħaddi minn għala widnejja u milli naqra, sirt naf li xi nies (fosthom bosta ġenituri) li jaħsbu li jilħqilhom ħafna, imma li jaħasra għad ma jistgħux jifhmu ħtieġet il-Malti fi trawwim il-poplu tal-gżejjer tagħna, il-lum iridu jarawh imneħħi għal kollox mill-iskejjel kif ukoll mit-taħdit uffiċjali, mill-għana u mit-talb tagħna, biex minfloku jqiegħdu u jħallu l-Ingliż *biss*. Xi wħud qed isefsfu fil-widnejn li dawk il-prietki li dari kienu jsiru bit-Taljan, il-lum dawn għandhom isiru lill-insara Maltin bl-In-

gliż. Sabiex il-Malti jinqered darba għal dejjem mill-iskejjel, mill-uffiċċji tal-gvern u minn bosta fergħat oħra ta' l-amministrazzjoni tal-pajjiż, inqalgħu mitt elf skuża: Il-Malti hu telf ta' żmien u jtaqqal fil-mixi tagħha l-Edukazzjoni ta' wliedna, sabiex il-Malti jibqa' ma' l-Ingliż l-ilsien uffiċjali ta' pajjiżna, qed isiru spejjeż kbar, l-impjegati tal-gvern qed jiżdiedu wisq, u qiegħda wkoll tinħela ħafna karta għal xejn. Dawn huma kollha skużi fil-komma! Dan, aħna l-Maltin, insejħulu dmugħ il-kukkudrill! għax, sa fejn naf jien, skużi bħal dawn qatt ma ngiebu meta dari ma kenitx tista' tidher kelma bl-Ingliż, jekk fuqha, ma' ġenbha, jew taħtha ma kenitx tindiehes seħbitha bit-Taljan. Dik il-ħabta l-impjegati qatt ma kienu wisq, l-ispejjeż dejjem kienu żgħar u karta kien hawn bir-radam. Meta t-tfal ta' l-iskola kienu jħallu l-bankijiet biex jaqilgħu x'jieklu bla ma jafu la bl-Ingliż u wisq anqas bit-Taljan, dan l-ilsien tqil ma kienx xkiel għall-edukazzjoni f'Malta... f'dak iż-żmien kollox kien sewwa! kollox kien miexi ħarir! u r-riħ kien ġmielu qed jonfoħ fil-qala'.. Il-lum mar kollox il-baħar għax il-Malti rnexxielu jikseb xi ftit minn jeddijietu!

Li kieku s-saram li fih il-lum jinsab l-Ilsien Malti, inħoloq biss mill-bixra ta' nies li għadna kif semmejna, fiha u ma fihiex. Imma, it-twegħir ġej ukoll mill-ġibda li bħala ġens żgħir titwieled magħna, ġibda li kif fissirt f'dak li ktibt f'"Il-Malti" ta' Settembru 1943, iġġegħilna nixxadinjaw lil ġnus akbar minna, u din il-għada qed tinħass fi drawwietna, f'fehmietna, f'ilsienna. L-Ingliż jiħtieġ li nitgħallmuh sew għax miegħu hu marbut ħobżna ta' kulljum. Biex ingħoġbu, imma, ma għandniex inkasbru l-Malti li miegħu huma marbutin ġrajjietna, id-Din tagħna, u t-tifkiriet l-aktar għeżież tagħna. Mal-Malti hu marbut dak kollu li ħabbejna sa minn ċkunitna.

Qabel nagħlaq nixtieq intella' f'wiċċ l-ilma għajb ieħor li fih waqgħu xi wħud mill-*iskejjel Maltin, mibnija u miftuħa għall-Maltin*. Dari f'dawn l-iskejjel it-Taljan kien isaltan bil-jeddijiet kollha, li bihom hu sid fl-Italja nfisha, meta ma kienx jikseb elf jedd ieħor li bih aħna nħobbu nagħnu lil kull ħaġa (jew ħlejqa) li twieldet taħt xemx li mhix tagħna.

Ġara, mela, li għax il-gwerra ġegħlitna nagħmlu dak li ma ridniex, dawn l-iskejjel dlonk xiddu għata ieħor billi ħatru l-Ingliż minflok it-Taljan u 'l-Malti, miskin, ħallewh barra. Il-lum, bil-maqlub ta' dari, il-għana, it-talb u t-taħdit isiru dejjem u biss bl-Ingliż. B'dan ma rridx infisser li fl-iskejjel tagħna, it-tfal

għandna nħalluhom jitkellmu kif u meta jogħġobhom bil-Malti. Le, għax inkella qatt li hu qatt ma jitħarrġu sew fl-Ingliż, li hu lsien tqil daqs kemm hu mħabbel. Nixtieq infiehem biss, li littfal ta' l-iskejjel tagħna għandna ngħallmuhom igħannu u jitolbu b'ilsienhom ukoll, u jżejnu l-kitba tagħhom b'Malti sabiħ, mirqum u mexxej. Niftakru, għaldaqshekk, li ċ-ċkejknin tagħna huma l-irġiel ta' għada u l-Mexxejja ta' pajjiżna fiż-żmien li għad irid jiġi. Inqisu, mela, li wliedna jiksbu mill-iskejjel tagħna *edukazzjoni sħiħa* u mhux *nofs edukazzjoni*.

Jalla dawk kollha li quddiem Alla u l-bnedmin għad iridu jwieġbu fuq għadithom lejn Lsienna l-Malti u fuq ħidmithom dwar l-edukazzjoni ta' wliedna, jifhmu darba għal dejjem, sew bħala nsara u sew bħala Maltin, imġiebet Kristu Sidna u l-Qaddisin tiegħu lejn Lsien Arthom u bħalhom jaqdu dmirijiethom kollha lejn l-Ilsien Malti, billi jħabirku sabiex il-għana, it-taħdit u t-talb tagħna jxiddu libsa tabilħaqq Maltija, libsa, li ż-żmien la jqaddem u lanqas iherri, imma aktar ma s-snin jitgerrbu u jgħaddu, aktar hi tissebbaħ, tiżżejjen u tistagħna.

Twissija.—Nixtieq ingħarraf lill-qarrejja, li meta jien tkellimt dwar talb, għana u taħdit bil-Malti fil-knejjes u fil-wirjiet ta' Fidi, ma ridtx nifhem li meta dawn it-tliet ħwejjeġ ikunu liturġiċi, għandhom isiru b'ilsienna u mhux bil-Latin. Fid-dehen u l-għaqal tagħha u sabiex bejn l-insara tad-dinja kollha jseħħu l-għaqda u l-ftehim, il-Knisja Kattolika għażlet il-Latin bħala l-ilsien waħdieni u uffiċjali tagħha. Lilha mela nobdu f'kull ma tgħallimna u nweġġħu kif xieraq ix-xewqat, ir-ridiet, id-drawwiet u t-twissijiet tagħha. Imma kemm tkun ħaġa sabiħa u ta' fejda li kieku l-poplu Malti jkanta aktar u ta' sikwit sew fil-knisja u kemm fil-purċissjonijiet. Min siefer u ra d-drawwiet kattoliċi ta' ġnus oħra jifhem x'irrid ingħid...... l-aktar min mar iżur Lourdes!